

פרשת בלק

בלק י"ד תמו

היום בלילה (אור לט"ו) הוא הלולא של אוה"ח הק'. לכן אני רוצה להתחיל בדבור אחד משלו שהוא בשבח ישראל. לא הביט און ביעקב, יתבאר ע"פ דבריהם ז"ל שע"י חטא האדם נרשם רושם כח הרע באבר שבו עשאו וכו'. (ע"י תקוני זוהר ת' כא דף פא. האי אבר דשרי עבירה ביה איהו פגים ואיהו מום דנשמתא) ופי' און (במקום הזה) הוא כח הרע הנמשך מעבירה (לא האון בעצמו אלא התולדה) והו לא הביט און ביעקב, אף אם יתעו מני דרך אין החטא עושה בנפשם מום קבוע אלא לכלוך העובר ע"י רחיצה. וזה מרומז בפסוק כולך יפה ומום אין בך (שה"ש ד, ז) — והנה רש"י מפרש לא הביט און ביעקב, לא הביט הקב"ה און שביעקב שכשהן עוברין על דבריו אינו מדקדק אחריהם להתבונן באוניות שלהם — וקשה: וכי משוא פנים יש בדבר? ועוד: הלא עמוס הנביא (ג ב') אמר: רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע"כ אפקוד עליכם את כל עונותיכם. ואנו רואים בעינינו שכן הוא, וגם אסור לומר כלל הקב"ה ותן (ב"ק ג.). עוד צריך לדעת למה שינה רש"י לשון הכתוב ואמר להתבונן ב"אוניות" שלהם ולא אמר להתבונן באון שלהם?

לדעתי מתאימים דברי רש"י לדברי אוה"ח — אלו היה אומר: אינו מדקדק אחריהם להתבונן באון שלהם, היה נשמע שהוא ותן ביחס לישראל שהוא מותר על עונותיהם, וזה אינו, אבל באמרו באוניות שלהם נתן לזה מוכן אחר. אוניות — אינו

לשון רבים של "און" — למלת און אין בתנ"ך לשון רבים יען הוא שם כולל. ואם היינו רוצים להשתמש במלה הזאת בלשון רבים היינו אומרים אונים (פדר, פדרים). אבל נקוד המלה הוא "אוניות" והוא השם של תולדות האון, כמו חומריות — ארציות מציינים את כלל הדברים היוצאים מן הארץ, כמו כן במלה אוניות מציינים את תולדות האון, רצ"ל פגמי הנפש — ושינה רש"י את לשון הכתוב לאמור שהכתוב מתכוון אל תולדות האון אבל באון עצמו הוא מביט ומעניש, כי אין משוא פנים — אבל באונית, רצ"ל בפגמי הנפש אינו מדקדק להתבונן, ומדוע? יען בנשמת ישראל החוטא יש רק לכלוך אבל אין פגם, כי איכות נשמתו (קואליטאט) מעולה ואינה מקבלת פגם רק לכלוך.

והנה אוה"ח פ' אמור על הפסוק וספרתם לכם, כתב שנשמות ישראל הן בבחינת סנפרינון. ואפשר להסביר את דבריו בקשר עם ענינו. במדרש איכ"ר (ד, י) על פסוק (איכה ד, כ) ספיר גזרתם, אמר רבי פנחס מעשה באחד שהלך למכור ספיר ברומי וכדי לבדקו נתנו הלוקח על הסדן והתחיל מקיש עליו בפטיש נבקע הסדן ונחלק הפטיש והספיר עמד במקומו — ואם רבי פנחס התכוון בספורו אך ורק לתת לנו מושג מחוזק הספיר למה היה צריך להודיענו שם העיר שקרא בה הדבר? אולם ר"פ מרמז על גלות רומי, שישראל נמכרו בידו וכל הנסיונות מצד רומי לפגום את נשמת ישראל היו ללא הועיל, יען נשמת ישראל היא בבחינת סנפרינון ואינה

מקבלת פגם רק לכלוך, הפטיש נבקע והסדן נחלק והספיר במקומו עומד, וזה שכתב רש"י. ה' אלקיו עמו, אפילו מכעיסין וממרין לפניו אינו זו מתוכן — אין הכונה להבליט בזה את אהבת השי"ת לישראל, כי אם בשבת ישראל הוא מדבר, והוא טעם ונמוק למה שאמר לעיל: אינו מדקדק להתבונן באוניות שלהם — רצ"ל בפגמי נפשותיהם, כמו שבארנו — מדוע? יען אין פגם כי אם לכלוך, שהרי אפילו הם מכעיסים וממרין לפניו אינו זו מתוכן — הניצוץ אלקי הקדוש נשאר תמיד בפנימיותם. יש אמנם שע"י רבוי הלכלוך לא רק שאינו מאיר החוצה אלא שאינו מורגש אפילו לבעליו, אבל בכל זאת הספיר במקומו עומד. וסוף סוף כאשר יקוים דבר ה' בפי יחזקאל (לו, כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם, יסיר הלכלוך, ונשמותיהם של ישראל תשובנה לזרות — כי ספיר גזרתם.

ובזה יובן הטעם מדוע כל ברכותיו של בלעם חזרו לקללה רח"ל חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות. כך איתא במס' סנהדרין (קה:) אמר ר' יוחנן מברכותיו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו: א) בקש לומר שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות — מה טובו וגו' ב) לא תשרה שכינה עליהם — משכנותיך ישראל ג) לא תהיה מלכותם נמשכת — כנחלים נטיו. ד) לא יהיו להם זיתים וכרמים — כגנות עלי נהר. ה) לא יהיה ריחם נודף — כאהלים נטע ה'. ו) לא יהיו להם מלכים בעלי קומה — כארזים עלי מים. ז) לא יהיה להם מלך בן מלך — יזל מים מדליו. ח) לא תהיה מלכותם שלטת באומות — וזרעו במים רבים. ט) לא תהיה עזה מלכותם — וירום מאגג מלכו. י) לא תהיה אימת מלכותן — ותנשא מלכותו. אמר ר' אבא בר כהנא כולם חזרו לקללה (כשחטאו)

חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות. ומה בין אלו לאלו? ההסבר פשוט: כל תשעת הדברים תלויים במסיבות אפשרי השנוי. למשל כגנות עלי נהר, עם קטן (כי אתם המעט מכל העמים), המוקף והמסובב מעמים חזקים שאין להם אהבה יתירה לו ואשר ממשלתם אינה מיוסדת על עקרונות צדק ויושר, כי אם על העקרון: כל דאלים גבר. עם קטן זה, נחוץ לו כח בלתי רגיל, על-טבעי כדי להגן פרדסיו וכרמיו ועל אחת כמה וכמה כדי לשום עול מלכותו על אומות אחרות (וזרעו במים רבים). 'אכן כשהלכו ישראל בדרך ה' עמדו תחת ההגנה העליונה (אל תירא אברהם כי אנכי מגן לך, בראשית טו, א), ורבים ניתנו ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים. אבל כשסרו מדרך התורה באה הסתרת פנים, ההגנה העליונה לוקחה מהם והועמדו על דרך הטבע. ועל פי דרך הטבע הרי עם חלש משועבד לעם חזק ממנו, וממילא כל הברכות של בלעם חזרו לקללה ח"ו. לא כן בתי כנסיות ובתי מדרשות שרשיהם מונחים בפנימיותה של נשמת האומה שהיא בבחינת סנפרינון — שכל כלי יוצר עליו לא יצלח — נחלק הפטיש ונבקע הסדן והספיר במקומו עומד. אפילו בספרד אז בזמן האנוסים וברוסיא בזמננו לא חדלו בתי כנסיות ובתי מדרשות.

וצריך להבין הן בתי כנסיות ובתי מדרשות אינם מן הדברים המעוררים קנאה בלב גוי, ומדוע רצה לקללם שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות. אכן בלעם ידע היטב שכתי כנסיות ובתי מדרשות הן המקורות שישראל שואב מהם את כח קיומו הנצחי. במ"ר פ' תולדות מספר ר' אבא בר כהנא (הוא הוא שאמר בסנהדרין קה: שברכת מה טובו וגו' כולן חזרו וכו' חוץ מבתי כנסיות

וכו') שכל אומות העולם נתכנסו אצל בלעם ושאלו אותו אם יכולין הן להזדווג לישראל. א"ל לכו וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשות, ואם מצאתם תינוקות מצפצפין בקולם אין אתם יכולין להזדווג להם. ועתה כשמדברים כל כך הרבה מהגנה אסור לשכוח את בתי הכנסיות ובתי המדרשות שמהם אנו שואבים את כח ההגנה הכי גדול.

ומה שאמר ר' יוחנן מברכותיו של אותו רשע אתה יודע מה שכלבו, אינו מתיחס אל תוכן הברכות לבד (למשל כגנות עלי נהר — תוכן — שלא יהיו זיתים וכרמים) כי אם גם אל הסגנון. אנו רואים שבברכותיו השתמש בלשון יחיד: מה טובו אוהליך וגו' מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו וכדומה, כאלו היו כלם איש אחד. מסגנון זה של ברכותיו נראה שהיה בלבו שלא יהיו מאוחדים כאיש אחד שישלוט בתוכם הפרוד והמחלוקת, כי בלעם היה יודע שכל זמן שישראל מאוחדים ושלום ביניהם אין מדת הדין יכולה לשלוט בהם, והשלום והאחדות הם גם מתנאי הגאולה, כ"ה בילקוט אמור ובתנחומא נצבים: ישראל לא ישובו לארצם עד שיהיו כולן באגודה אחת. אבל כבר דברנו שסבת המחלוקת היא הניגוד שבין השאיפות הפרטיות, ואחדות השלימה אפשרית רק אם יש מטרה משותפת לכולם העומדת מעל לשאיפות הפרטיות, והן כולן משועבדות לה. המטרה המשותפת לכל ישראל העומדת מעל השאיפות הפרטיות היא "ולדבקה בו". הלכלוך שבנפשות שנגרם ע"י החטא מעכב מלהכיר ומלהבין שהמטרה הזאת אין למעלה ממנה. והנה לכלוך החטא

מעכב את ההבנה, וחוסר ההבנה היא סבת המחלוקת, והמחלוקת מעכבת את הגאולה. אולם לעתיד לבוא כל הברכות האלה תקויימנה. וזה מרומז בפסוק: אראנו ולא עתה.

ובכן שלש אפשרויות לפנינו (א) תשובה, (ב) אתערותא דלעילא (ג) לחכות על הגאולה שתבא בעתה. בנוגע לתשובה כבר אמר ר' אלכסנדר (ברכות יז.) רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות. נשארו שתי אפשרויות (ב) אתערותא דלעילא (ג) לחכות לקץ של בעתה. אמנם בפירוש אוה"ח עה"פ אראנו ולא עתה: הקץ של בעתה ארוך עד למאוד. ואנו צריכים הרי לקץ של אחישנה, כי כשל כח הסבל. אבל קץ זה תלוי ב"זכו". היינו בתשובה. ותשובה בלא אתערותא דלעילא קשה מאוד, כמאמר ר' אלכסנדר **הג"ל**. ואנו מבקשים השיבנו ה' אליך וגו'. וזהו הוכח הידוע בין ישראל להקב"ה.

ואסיים בדבור מהאור החיים ז"ל — מצאתיו בכתב יד שראיתי בירושלים — ידוע הוכח (איכ"ר ה, כא) בין הקב"ה וישראל שהקב"ה אומר (מלאכי ג, ז) שובו אלי ואשובה אליכם וישראל אומרים השיבנו ה' אליך חדש ימינו כקדם כבגאולת מצרים. ומשיב הקב"ה: אז היה לפני מתן תורה, אבל עכשיו יש לכם תורה ולא עשיתם מצותי כי אם מאוס מאסתנו — ומשיבים ישראל קצפת עלינו עד מאוד, והצרות כבר כפרו על חטאינו — ולכן חוזרים ואומרים השיבנו וגו' לרמוז שטענת ישראל היא צודקת.